

pénzhez való viszonya. Egészen nagyvonalú az ajándékozásban és másnak-juttatásban, viszont meg is kívánja, hogy vele pontosan számoljanak el. Sohasem dobál, de mindig ad és az elszámolása makulátlan-becsületes: ez alapvető nála. Már csak azért sem baj, hogy Kozocsa semmit sem hagyott ki a levelekből, semmit, a két-forint-tizenöt-krajcárokat és a három garasokat sem, amiből sok van bennök, mert ezekből a szegény-színésznői számlácskákból csupa, de csupa gyertya telik, amely örökéé ég majd Jászai képe alatt. Jászai képe alatt, aki teknő mellett állt, amikor Gertrudisz országos sikere után jött a fényképész, hogy megörökítse s aki levelét olykor nem tudta befejezni, úgy elnehezedett a keze a háztartási munkában.

Kis ország két nagy színésznője: *Déryné, Jászai Mari* — milyen más volt a sorsuk, mint gazdag országbeli kor- és pályatársaiknak, *Rachel*-nek vagy Sarah *Bernhardt*-nak. Bár *Rachel* is szegénysorsból került a Théâtre-Français élére s ott ő is tragika volt, a klasszicizmus legnagyobb francia színésznője — de már tizenkilencéves korában fedelmi ékszereket dobott le asztalára, csak úgy, hanyagul, vacsora-vendége, *Musset* előtt, aki ezt és sok más intimitást megírt róla levélben (a legszebb levélben, mely valaha színésznő zsenije előtt hódolt.) Sarah anyja pedig a Faubourg St. Honoré fényűző hölgyei közé tartozott, gazdag zsidó orvos és francia márkiz leánya, akit előkelő barátai hozzájuttattak mindenhez, Sarah leánya első érvényesüléseihez is.

Más volt, más feladat utat törni magának Ászár faluból és szolgálói szegénységből a magyar Pantheon kupolája alá. A levelek, amelyek *Jászai* írt, megzenésítik ezt a magyar utat.

Dénes Zsófia.

E L V E K É S M Ű V E K

BÁRDOS ARTHUR: A SZÍNHÁZ MŰHELYTITKAI. (*Stílus kiadás.*) Bárdos Arthur a „Játék a függöny mögött“ című műve után egy még nagyobb szabású színházi könyvvel ajándékozta meg a színházi elméletben meglehetősen szegény magyar irodalmat. Viszont művében megcáfolja a „szürke minden teória, de zöld az élet aranyfája“ Goethe-i sorokat is, mert valóságosan drámai eseménysorozatban tárja elénk a készülő színházi előadás minden egyes műhelytitkát. Helyenként már-már drámatörténeti vázlattá válik így a túlbő anyag és tudás gazdag ömlésében ez a könyv s remélni engedni, hogy *Bárdos* Arthur hamarosan egy drámatörténeti művel is meglepi a magyar olvasóközönséget.

Vonzón tiszta művészetlátása, lehiggadt stílusa és gyakorlatban, kísérletben edzett szaktudása valósággal elhívja erre őt. Egy a korunk drámájáig és drámai válságáig érő modern szakkönyv pedig nagyon is elférne már könyvpiacunkon. Az özönlő vaskos best sellerek helyett sokkal szívesebben forgatnánk és a háború sodorta új publikum ízlésfejlődésre hajlamos részének megbecsülhetetlen szolgálatokat tenne. A jövőendő dekonjunkturalis idők számára nevelhetne olyan publikumot, amely az élelmiszerbőség esetén is talán szájától vonná meg a falatokat, hogy egy-egy igazi színházi élményben része lehessen. Erre pedig nevelni kell a közönséget, át kell oltani beléje azt a lázat, amelyet „innep,

amelyhez nincsen fogható“ néven apoztrofált Bárdos Arthur. Benne meg van ez a láz és tovább is tudja sugározni nemcsak a rendezői magisterség elvonuló homályából, hanem könyvének lapjairól is.

Bárdos Arthurt olvasva erőt vesz rajtunk az ú. n. lázas főpróbák hangulata. Valami cikázást, rejtett szellemi villamosságot érzünk a levegőben és egyszeriben odaadjuk magunkat ennek a minden erkölcsisége mellett is nemesen l'art pour l'art ünnepségnak: a színház élvezetének.

A mű gerince a rendező és színész körül forog és számunkra azok a legértékesebb részei, amelyet a „láthatatlan karmesterről“ ír. Valóságos kis rendezői iskola a mű eme része, amelyet mint az amerikai önszuggestáló karrier könyveket, egyeseknek újra és újra el kellene olvasniuk.

Possonyi László

MOHÁCSI JENŐ: LIDÉRCKE. Madách Imréné regényes életét írta meg Mohácsi Jenő ebben a könyvében, amelyet most a Pharos könyvkiadó-vállalat új kiadásban bocsájtott közre. Fráter Erzsébet alakja a magyar irodalom egyik legkényesebb problémája, épen azért, túl szemérmesen, sokszor elkendőzték és a szerencsétlen sorsú asszony nagyváradi sírja jeltelenül taposódott az olasz-i temetőben. A trianoni béke után az erdélyi magyarság ébredt rá először, hogy ezt az irodalomtörténeti sírt meg kellene menteni a végső enyészettől. Keresni kezdték tehát, de bizony abba is idő teltett, amíg megtalálták és a Szigligeti Társság egy egyszerű fejfával leróhatta késői kegyeletét, amely egyúttal meg-bocsájtás is volt, Fráter Erzsébet sírján. Harsányi Zsolt és Kiss Ida is írtak Madáchnéról, azonban azt hisszük, pszichológiai mélységben és az izléses tartózkodásban Mohácsi Jenő találta el leginkább azt a hangot, amely ennek a zaklatott, beteglelkű asszonynak bemutatásához szükséges volt. Amíg élt, Fráter Erzsébet a szenvedéseknek és megaláztatásoknak akkora útját járta be, hogy valóban mondatjuk róla, büneierit megsemmisítet. A család és a közvélemény még sem akart neki meg-bocsájtani, a pletyka pedig halála után

is közel félszázadig mardosta alakját. Mohácsi Jenő nem akarja tisztára mosni, vagy kedvezőbb színekben bemutatni hősnőjét, hanem egyszerűen az emberi hátteret keresi meg számára és a modern kor pszichopatológiai tudásával közeledik hozzája. Akárki is volt ez az asszony, Madách Imre élet-társa, lelki és szellemi világának leg-főbb mozgója volt, és alakja minden szélsőségében, szemnyben és tisztaságban, bűnbán és erényben ott áll előttünk a tragédia Évájának szemé-lyében. Mohácsi Jenőnek épen ezt a pszichológiai arányvonalat sikerült megtalálnia, amikor nem tagad el semmit e tragikus élet mélységeiből és szépíteni sem akar rajta, hanem élő, elhithető emberalakot rajzol. Még pedig mesterialien. Valószínűleg ezért kelt most re-génye új életre, mert a fölöttünk át-viharzó emberi és világtragédiák meg-értővé nevelnek lassan mindnyájunkat tragikumának megértésére.

Possonyi László

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: NOVEL-LÁI. Révai-kiadás.

A nyugatos nemzedék különös becs-vággal törekedett a novellairás kötétt lehetőségeit kihasználni, s az előkelő műfajnak témavilágát kiszélesíteni és új elemekkel felfrissíteni. Nemesak a nyelv és stílus eleganciájára helyeztek tehát nagy súlyt, hanem következetesen törekedtek a műfaji hatásokat is ki-szélesíteni. Ady, Babits, Móricz, Amb-rus, Csáth Géza, Cholnoky Viktor, Szomory, Laczkó, Karinthy mellett Kosz-tolányi Dezső novellairása eredményez-tett nagyobb fellendülést és műfaji fejlődést.

A múlt század végére formákba me-revedett a magyar novella; hallgatólagosan elfogadott vázlat alapján konstruált novellák láttak napvilágot, sőt bizonyos kedvelt témacsoportok is kialakultak. Kosztolányi Dezső im-presszionista élet- és világlátása, vala-mint belső nyugtalansága és nemes egyszerűsége törekvő stílusideálja a kezdet kezdetén új irányt szabott a nyugatos nemzedék novellairásának. Elsősorban érzelmi mondanivalói ha-tottak, majd szokatlan témavilágra kel-tett figyelmet, míg végül bizarr ötle-tei és humora biztosított novelláinak

külön helyet nemzedéke irodalmában.

Kosztolányi Dezso novellái verseinek hangulatát oldják epikai formájává, azonkívül az emlékezés ringatta novelláinak hangulatát, teremtett olykor kellemes helyzeteket, melyek Kosztolányi novelláit kedves olvasmányokká avatták. Most megjelent gyűjteménye az igazi Kosztolányi-novella előzményének tekinthető és ez a megállapítás távolról sem jelenti azt, mintha e kötet darabjai nem lennének a maguk nevében kiválóak, ellenkezőleg, egyik-másik novellája a modern magyar novellairás vizsgaműve. Gondoljunk olyan alkotásokra, mint amilyen *A léggömb elrepül*, *Appendicitis*, *Szürke glória*, *A jó bíró*, *Ezüstbot* nagyszerű alakjainak és témáinak érdekessége, valamint stílusának nemes egyszerűsége révén olyan alkotásainak bizonyultak, melyekhez hasonló írói pályája második felében sem írt. Amikor stílusára is utalunk, lehetetlen egy megjegyzésünket elhallgatni: e kötet a novellák első szövegváltozatát közli, holott Kosztolányi kevés kivétellel átírta azokat. Címeket módosított és a stílus szereplőit igen ösztönösen — stílusa belső fejlődésének megfelelően — eltávolította. Sajnos, a kötet névtelen gondozója e lényeges szempont-ról teljesen megfeledkezett, ezzel ártott Kosztolányi stílusideáljának.

Palau Imre

BISZTRAY GYULA: IRÓ ÉS NEMZET. *(Révai.)* Bisztray Gyula munkásságának súlypontja nem a szépirodalom területére, hanem a tanulmány és kritika mesgájére esik. Bisztray — összegyűjtött tanulmányai, vaskos kötetének bizonyossága szerint — össze tudja egyeztetni a kutatói komolyságot és a filológiai megbízhatóságot az esszéíró és az irodalompolitikus igényes könnyedségével.

Nem szenzációkra éhes felfedező, nem újraértékelő temperamentum, vitahajlam sincs benne. Eseménye a tárgyilagos megállapítás és az alaposság. Kétféleképpen ért ahhoz, hogy egy-egy alkalomszerű téma, író, táj köré az adatok és források széleskörű felhasználásával — nem egyszer kutatómunkával — meglepően gazdag panorámát kerítsen. Ilyen kedvvel veszi kézbe s mutatja be Apácai Csere műveit, Az

ember tragédiáját, Köleseyt, Kazinczyt, Gyulai Pált.

Az irodalomszemlélet új elvei és szempontjai közül főleg az irodalom nemzeti és társadalmi kapcsolata, meg a táj és az irodalom viszonya foglalkoztatja. Az egyik Horváth János-i, a másik Farkas Gyula-i elv. A tájak közül elsősorban szülőföldje, Erdély, meg a Balaton érdekli. Fogaras irodalmi multjának kibontása, Jókai erdélyi utazása, az Unió gondolata az irodalomban, Apácai Csere János és a Balaton költészetének áttekintése jelzik a kötetben ennek a hálás odaadásnak állomását. Az irodalom szociális kapcsolatainak szempontja viszont arra ösztönzi, hogy az irodalmat szoros összefüggésben szemlélje az egyetemes magyar műveltséggel. Ez az elvezeti tanulmányainak abban a csoportjában is, amely időszéri irodalompolitikai kérdéseket vetett föl az utolsó évtized során: a könyvkiadás, a kritika és az író társadalmi szerepének kérdéseit.

Bisztray stílusában is a józanul világos, tiszta közlés jellemzi. Csak vezető tanulmányában, a Magyar Szemléből már ismert „Az író helye társadalmunkban” címűben kénytelen állandó kötéltáncot járni az érintett kérdések kényessége és a félreérthetőség veszélyei miatt. Az ilyen mondat: „... a magyar irodalom, amely mindig szoros függvénye volt a politikai életnek...” azt a látszatot keltheti az olvasóban, hogy ő is osztja azt a ma divatos irodalomszemléletet, amely az irodalmat a politika vazallusának tartja. „Vég-eredményben tehát a nemzet szolgálata s az azért hozott áldozat mértéke jelöli ki az író valódi rangsorát” — írja. Csak az a kérdés, mivel szolgálja legjobban az író a nemzetét? Politikai szereppel, avagy örökértékű művekkel? Bisztray félreérthetetlenül megfelel erre a kérdésre is, midőn az író hivatását az örök „szellemi értékek tisztelétében” és tiszteltetésében, „emberség és magyarság képviseletében” látja, szemben a divatos „korszaklétnek” való behódolással. Tanulmányai szépen bizonyítják, hogy a magyar író elsősorban a nemzeti művelődés eszményeiért küzdött és ezzel szolgálta nemzetét.

Makay Gusztáv.

FÉJA GÉZA: NAGY VÁLLALKOZÁSOK KORA. (*Magyar Élet kiadása, 1943.*) Mint minden Féja-megnyilatkozást, úgy ezt a kötetet is hangos vita, az ellentmondások özöne követte. Az egészben mindössze az a vigasztalan, hogy Féja híveihez nem jutnak el a cáfolatok, így tekintélyének hatása továbbra megmarad. Ha különös-kép abból a szempontból nézzük Féja könyvét, hogy belőle ezren és ezren fogják irodalmi műveltségüket megszerezni, úgy a legélesebb ellenkezés is enyhe simogatásnak fog bizonyulni; nagyon nehéz azt a mértéket megtalálni, melyhez mérni lehetne. Egy olyan alkotásról van szó, melyet a szakmabeli kezdő — "Féja szakmabeli haladó"! — azonnal túlszárnyal, bármelyik kezdő irodalomtörténész, aki a korszak teljes irodalmát átnézte. Féja akármelyik megállapítását *elsőkészből* megcáfolhatja. Szeretném hinni, azóta ő is rádöbbedt vakmerőségére: a szellemi életben kimondott ítélet olyan, mint a primitív népek egyik használati tárgya, a bumeráng, mindig visszatér oda, ahonnan kiindult.

Féja esetében ezúttal megismétlődött a bibliai intelem szigorúsága: *ne ítélj, hogy ne ítéltessél!*

Vállalkozása pedig, hogy megírja azt az irodalomtörténetet, melyben a sajátosan magyar — ez esetben népi — gondolat sorsát kutatja, tiszteletreméltó; a szándékot minduntalan megölik az odamondások, vagy nyelvváltoztatások, sőt az alacsonyabb termetű írónk fejére maga Féja Géza nyomja oda a megszegényítő barackot: könnyű neki, ő hordó magaslatán áll. Ha van békaperspektíva, akkor van hordóperspektíva is. Látóköre pontosan annyival bővült, mint amennyivel akkor nagyobbodik a látóhatár, amikor egyetlen pillanatra meg tud állani a jobb és baloldal között a guruló hordó oldalán. Amikor visszaesik a földre, azt sem látja tisztán, amit előzőleg félig-meddig felismert. Ha közelebbről megvizsgáljuk ötleteit, melyeket fejedelmi gazdagsággal szórt

széjjel, meglepődve tapasztalhatjuk, hogy valami hasonlót Szabó Dezsónél, vagy Németh Lászlónál már olvastunk, aránylag elfogadhatóan. Féja gondolatvilága úgy hat, mintha Szabó Dezsó gerincveleje alkotta volna és Németh László balkeze írta volna azt le. Az új magyar irodalom nagy és magasztos eszméi másodkézen forognak.

Módszerét lehetetlen kikövetkeztetni: önkény, zűrzavar, önellentmondás sorakozik egymás után, az olvasó — most a gondolkodó olvasóról essék említés — belefárad és képtelen tájékozódni. A tárgyi tájékoztatás emellett felszíres és ráadásul hiányos.

A magyarság eszményképeinek Féja süveget tesz a fejére és bunkósbotot ad a kezükbe, holott mindnyájan tudjuk, hogy a költészet élköves koronái csillognak azokon a fejeken és kezükben iránymutató, nemes anyagból készült marsallbotot szorongatnak.

Az utóbbi időben igen sokan panaszkodnak, hogy túlsok könyv jelenik meg magyarul. Féja maga külön füzetben adott kiadói programot; igen helyesen, számos klasszikusunk új kiadását sürgette. Mindössze azon csodálkozunk, hogy nem mondott le valamelyik javára, úgy legalább a sérthetetlen, nagy és magyar irodalom ügyét szolgálná. Úgy látszik, egyelőre, csak így yszolgálná irodalmunk szent ügyét, saját könyvével legkevésbé.

A kimaradt írókat, költőket nem kérjük rajta számon, amikor kötete egészével nem tudunk egyetérteni; őszintén szólva bizodalunkat is elvesztettük, hogy Féja vajjon eljut-e vele oda, hogy megírja a magyar népi gondolat irodalomtörténeti előzményeit és sorsát. A pusztá és nemes szándék elsikadt kezén, a jövőben — bizonyára — ugyanaz a sors vár kezében a magyar irodalom bármilyen vonatkozású tárgyalására.

A magyar irodalom szentélyébe alázattal és oldott sarukkal szabad belépni, a hangoskodás és zűrzavarkeltés maradjon a magyar Pantheon falain kívül.

Palkó Imre.

A VIGILIA újabb könyvei

Thornton Wilder:

Sorsom az ég

„A mi kis városunk“ nagysikerű szerző-
jének új szatirikus regénye P 13.60

Az IFJÚSÁG KLASZIKUSAI sorozatból

Cervantes:

Don Quijote

Mándy Iván átdolgozásában,
Győri Miklós rajzaival P 15.80

Mark Twain:

Koldus és királyfi

Mándy Iván átdolgozásában,
Korcsmáros Pál rajzaival P 15.80

Húsvétra előkészületben:

H. E. Beecher Stowe:

Tamás bácsi kunyhója

Mándy Iván átdolgozása kb P 16.—

Georges James:

Robin Hood

Mándy Iván átdolgozása kb P 16.—

C. P. Rodocanachi:

A trójai faló

Karrier-regény. Sir Basil Zaharoff útja
Pyreus lebujaiból a világhatalomig. —
A háborúk előkészítésének félelmetes
műhelytitkai. kb P 18.—

A szentistváni állameszmének korszerű értelmezésén
munkálkodik

Az Ország Útja

állam- és nemzetpolitikai havi folyóirat

SZERKESZTIK :

BARANKOVICS ISTVÁN
és
DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL :

Budapest, VI. Aradi-utca 8. Telefon: 12-07-26

A KATOLIKUS FIATALSÁG FOLYÓIRATA

JELENKOR

SZERKESZTŐ: KATONA JENŐ

Szerkesztőbizottság:

Almásy József, Horváth Sándor O. P.
Molnár Kálmán, Szekfű Gyula

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Előfizetés egy évre 4 pengő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI. ker.
Andrássy-út 28. Telefon: 11-44-78.

Postatakarékpénztári csekksz: 11.870.